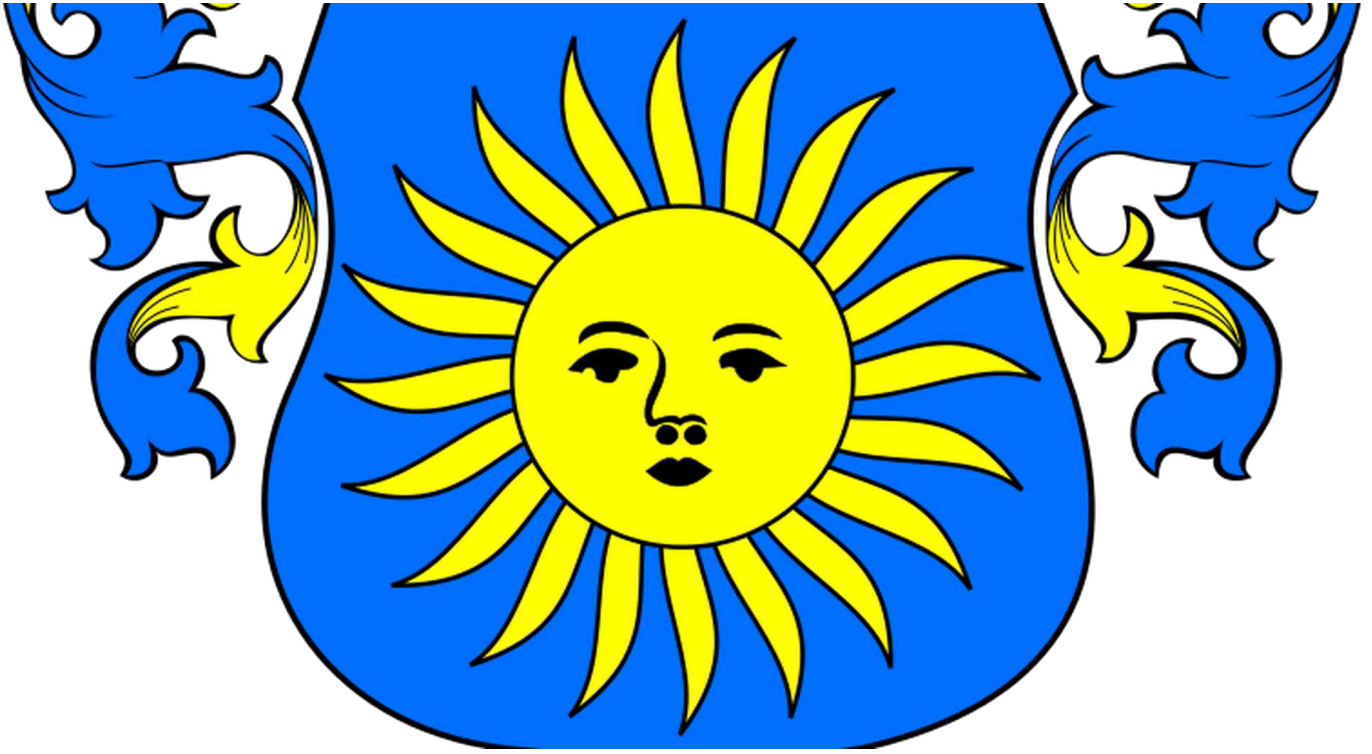




Pisarz ze słońcem w herbie – o Kornelu Makuszyńskim

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Kornel Makuszyński, *Jak ja to widzę (fragment)*, [w:] *Felietony teatralne z lat 1920-1928*, t. 3, oprac. M. Kozłowska, Gorzów Wielkopolski 2010, s. 16-17.
- Źródło: Kornel Makuszyński, *Kobieta zbyt oczerniona (fragment)*, [w:] *Kartki z kalendarza*, Warszawa 1976, s. 32-33.
- Źródło: Mariusz Urbanek, *Makuszyński. O jednym takim, któremu ukradziono słońce*, Wołowiec 2017, s. 134.
- Źródło: Agnieszka Drażek, *Wybrane powieści Kornela Makuszyńskiego dla młodzieży i ich czytelnictwo wśród młodzieży - próba monograficzna*, „Prace Naukowe. Filologia Polska. Historia i Teoria Literatury” 1998, nr 7, s. 52.

- Źródło: Kornel Makuszyński, *Panna z mokrą głową*, Warszawa 2003, s. 69–71.
- Źródło: Mariusz Urbanek, *Makuszyński. O jednym takim, któremu ukradziono słońce*, Wołowiec 2017, s. 217.
- Źródło: Mariusz Urbanek, *Makuszyński. O jednym takim, któremu ukradziono słońce*, Wołowiec 2017, s. 36.
- Źródło: Mariusz Urbanek, *Makuszyński. O jednym takim, któremu ukradziono słońce*, Wołowiec 2017, s. 31.
- Cytat za: cyt. za Stanisław Stochel, *Książ jestem niesyty*, Kraków 1986, s. 69.
- Cytat za: cyt. za Stanisław Stochel, *Książ jestem niesyty*, Kraków 1986, s. 70.
- Źródło: Mariusz Urbanek, *Makuszyński. O jednym takim, któremu ukradziono słońce*, Wołowiec 2017, s. 16.



Pisarz ze słońcem w herbie – o Kornelu Makuszyńskim

Herb Słońce

Źródło: Bastian, Wikimedia Commons, licencja: CC BY 3.0.

((Mariusz Urbanek

Makuszyński. O jednym takim, któremu ukradziono słońce

Rozmowa dwóch zakopiańskich dorożkarzy:

- Hej, bracie! Cy ty wiesz, kto to Makuszyński?
- Moze jaki minister z Warszawy?
- Eh, co ta minister, Makusynski wiencyj znacy jako syćka ministry!

Źródło: Mariusz Urbanek, *Makuszyński. O jednym takim, któremu ukradziono słońce*, Wołowiec 2017, s. 134.

Wielu współczesnych nastolatków zapytanych o klasyczną pozycję literatury młodzieżowej wymieni dowolną powieść o Harrym Potterze czy *Igrzyska śmierci*. Inni wskażą zapewne *Opowieści z Narnii* Clive'a Staples Lewisa, być może ktoś przypomni sobie *Jeźycjadę* Małgorzaty Musierowicz. Gdyby na to samo pytanie miał odpowiedzieć młody człowiek dorastający w dwudziestoleciu międzywojennym, to wśród nazwisk Lucy Maud Montgomery, Frances Hodgson Burnett i Juliusz Verne znalazłoby się na pewno nazwisko Kornela Makuszyńskiego. Pisarz, który stworzył Koziołka Matołka, małpkę Fiki Miki, opisał przygody małej Basi, o opiekę nad którą wybucha wielka awantura, czy kryminalne

perypetie Adasia Cisowskiego – „szatana” z siódmej klasy. Wydania jego książek trzeba było regularnie wznawiać, a egzemplarze biblioteczne były dosłownie zaczytywane.

Twoje cele

- Opowiesz o tematyce oraz cechach twórczości Kornela Makuszyńskiego.
- Przeanalizujesz język oraz styl wybranych felietonów pisarza.
- Rozpoznaś walory dydaktyczne w utworach Kornela Makuszyńskiego.

Przeczytaj

Kornel Makuszyński nie wymarzył sobie kariery pisarza dla dzieci i młodzieży. Urodzony w Stryju, w wieku 12 lat osierocony przez ojca, szybko musiał samodzielnie zacząć troszczyć się o własny byt. Pozbawiony uzdolnień w kierunku nauk ścisłych Kornel był niezrównanym szkolnym „wierszokletą”. Za satyrę wymierzoną przeciwko katechezie wbijającemu uczniom wiedzę do głów za pomocą drewnianej linijki oraz zabraniającemu korzystać z lodowiska Makuszyńskiego wyrzucono ze stryjskiego gimnazjum:

((**Mariusz Urbanek**

Makuszyński. O jednym takim, któremu ukradziono słońce

Na próżno jędza
w ubraniu księdza
z lodu nas spędza!
W pierwszej b klasie
w zimowym czasie
nikt mu nie da się!

Źródło: Mariusz Urbanek, *Makuszyński. O jednym takim, któremu ukradziono słońce*, Wołowiec 2017, s. 16.



Kornel Makuszyński (1884–1953)

Źródło: Commons Wikimedia, domena publiczna.

Ostatecznie, niepokorny młodzieniec znalazł się we Lwowie – mieście uchodzącym za jedną z kulturalnych stolic ówczesnej Europy. Poetycka legenda Makuszyńskiego podążała za nim. Pisał wszystko – od miłosnych poematów zamawianych przez szkolnych kolegów czy właścicielkę stołówki, po ironiczne strofy, których bohaterem było grono pedagogiczne bądź nie lubiani znajomi.

Kiedy kilkunastoletni Kornel zdecydował się wysłać jeden ze swoich utworów do lwowskiego „Tygodnika Literackiego”, przeczytał go sam Jan Kasprowicz, który zdecydował, że wiersz zostanie wydrukowany. Oszłomiony sukcesem Makuszyński nic sobie nie robił nawet z faktu, że szkolny regulamin surowo zabraniał uczniom publikowania jakichkolwiek utworów bez zgody dyrektora. Tak pisarz zapamiętał rozmowę, która się wówczas odbyła:

((Mariusz Urbanek

Makuszyński. O jednym takim, któremu ukradziono słońce

- Już nie będziesz? – zapytał dyrektor.
- Będę, panie dyrektorze!
- No, to dobrze.

Źródło: Mariusz Urbanek, *Makuszyński. O jednym takim, któremu ukradziono słońce*, Wołowiec 2017, s. 31.

Makuszyński dołączył do redakcji „Tygodnika Literackiego”. Pisał nie tylko wiersze, ale przede wszystkim uwielbiane przez mieszkańców Lwowa recenzje teatralne. Szczególnie poważali go autorzy sztuk oraz reżyserzy, gdyż, jak mawiali:

((Mariusz Urbanek

Makuszyński. O jednym takim, któremu ukradziono słońce

Kornelek rzadko bywał zjadliwy, chwalił wszystkich, ile tylko mógł

Źródło: Mariusz Urbanek, *Makuszyński. O jednym takim, któremu ukradziono słońce*, Wołowiec 2017, s. 36.

Ceniono jego dowcip. Gdy redaktor naczelny jednej z gazet kazał młodemu Makuszyńskiemu pisać o giełdowych notowaniach, ten szybko uznał, że nic ciekawego się tam nie dzieje. Zaczął więc dokonywać cudów na papierze – jednego dnia ceny akcji szybowały nieprawdopodobnie w górę, by kolejnego znaleźć się na samym dnie notowania. Dopiero interwencja zdenerwowanego czytelnika ukróciła dowcipy redaktora Makuszyńskiego.

Młody pisarz szybko wsiąkł w artystyczne środowisko Lwowa. Spotykał się z [Kasprowiczem](#), zaprzyjaźnił z [Leopoldem Staffem](#) i [Juliuszem Kleinerem](#). Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości Makuszyński osiadł w Warszawie. Szybko nawiązał współpracę z poczytnymi gazetami. Pisał recenzje teatralne, felietony, ale także wiersze i tzw. [humoreski](#). Pracował szybko – w ciągu roku potrafił wydać dwie książki.

Przyjaźnił się ze [skamandrytami](#) – Julianem Tuwimem, Janem Lechoniem, Antonim Słonimskim, jadał obiady z noblistą Władysławem Stanisławem Reymontem. Zniechęcony niepochlebными recenzjami swoich wierszy przeznaczonych dla dorosłych czytelników Makuszyński zajął się na dobre tworzeniem literatury dla dzieci i młodzieży. To wtedy powstały najbardziej

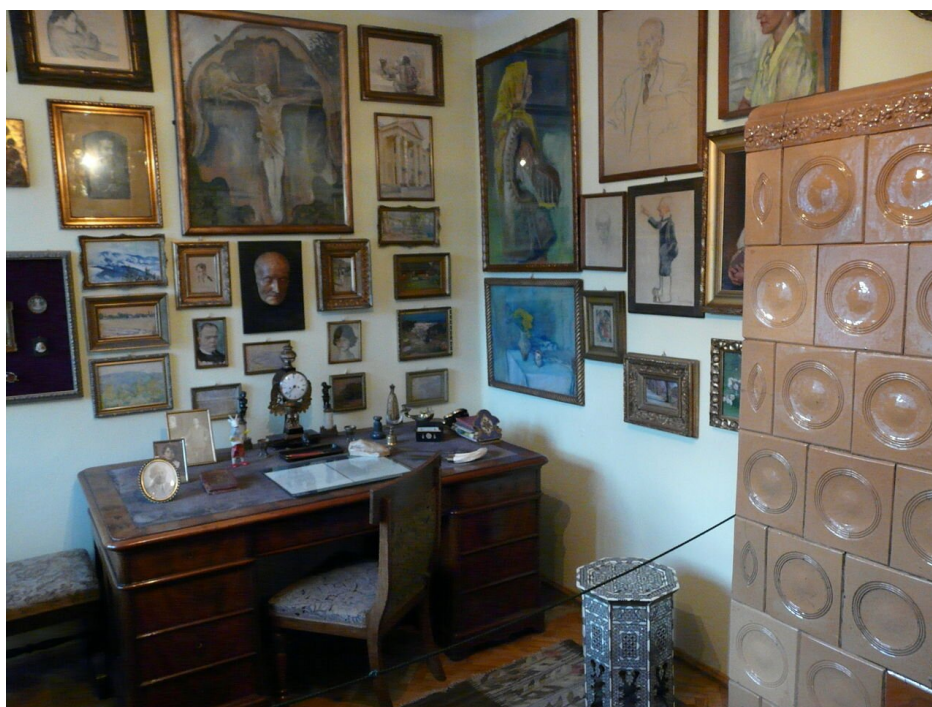
znane z jego utworów – *Przygody Koziółka Matołka*, *Szaleństwa panny Ewy*, *Szatan z siódmej klasy* czy *Panna z mokrą głową*.

Zmęczony tempem warszawskiego życia pisarz każdego roku uciekał na kilka tygodni do Zakopanego. Choć początkowo krytykował stan stolicy Tatr za brak prądu i kanalizacji czy cwaniactwo górali, z czasem stał się cichym miłośnikiem tego miejsca, wspomagał starania miejscowej społeczności dążącej do rozwoju okolicy. Zaopatrywał zakopiańskie biblioteki w swoje książki, najuboższym dzieciom fundował narty, pomagał zbierać fundusze na budowę sanatoriów dla najmłodszych.



Kornel Makuszyński – karykatura autorstwa Kazimierza Sichulskiego (1910)

Źródło: Commons Wikimedia, domena publiczna.



Biurko przy którym pracował Kornel Makuszyński; obecnie Muzeum Kornela Makuszyńskiego w Zakopanem

Źródło: Piotrus, dostępny w internecie: commons.wikimedia.org, licencja: CC BY 3.0.

Wybuch II wojny światowej zastał Makuszyńskiego w Warszawie. Nie uciekł z miasta, gdyż jak sam twierdził:

((**Mariusz Urbanek**

Makuszyński. O jednym takim, któremu ukradziono słońce

nie był ważnym politykiem, a starym człowiekiem, który zdaje sobie sprawę z trudów wojennej tułaczki

Źródło: Mariusz Urbanek, *Makuszyński. O jednym takim, któremu ukradziono słońce*, Wołowiec 2017, s. 217.

Utrzymywał się z zaliczek wypłacanych przez wydawnictwa. Końca wojny doczekał w Zakopanem, gdzie pozostał do końca życia. Zmarł 31 lipca 1953 roku. Górale urządzili honorowemu obywatelowi Zakopanego prawdziwie królewski pogrzeb.

Słownik

humoreska

(ang. *humoresque*, *comic story*, fr. *humoresque*) – krótkie opowiadanie o zabawnym zdarzeniu, zwykle zamknięte dowcipną pointą. Gatunek prozy narracyjnej zaliczany do literatury rozrywkowej, uprawiany przede wszystkim na łamach czasopism popularnych

Jeźycjada

cykl książek Małgorzaty Musierowicz, których akcja rozgrywa się w poznańskiej dzielnicy Jeżyce. Głównym bohaterem swoich powieści autorka uczyniła rodzinę Borejów: Melanię oraz Ignacego i ich cztery córki Gabrysię, Idę, Natalię, Patrycję. Akcja cyklu rozłożona jest na wiele lat aż do czasów współczesnych

parcelacja

(fr. *parcelle* – parcela, mała działka, łac. *particula* – mała cząsteczka) – dokonanie podziału większych posiadłości ziemskich na mniejsze działki oraz oddanie ich w użytkowanie prywatnym właścicielom. W okresie komunizmu terminem tym określano także podział mieszkań – do rodzin posiadających lokale mieszkaniowe o dużej powierzchni władze dokwaterowywały dodatkowych lokatorów, aby poradzić sobie z powojennym brakiem mieszkań

plajta

(niem. *pleite* – zepsuć się) – niepowodzenie przedsięwzięcia, bankructwo

Skamander

grupa poetycka, która powstała w Warszawie po 1918 roku, najpierw skupiona wokół studenckiego pisma „Pro Arte et Studio”, następnie miesięcznika „Skamander” oraz „Wiadomości Literackich”. Zasadniczy skład grupy tworzyło pięciu poetów: Julian Tuwim, Jan Lechoń, Kazimierz Wierzyński, Antoni Słonimski i Jarosław Iwaszkiewicz. Charakterystyczne cechy ich wczesnej twórczości to aktywizm, fascynacja tłumem i nowoczesnym miastem, sięgnięcie po mowę potoczną, unikanie podziału na tematy „poetyckie” i „niepoetyckie”, kreowanie na bohatera lirycznego zwykłego człowieka, obywatela wielkiego miasta

Audiobook

Polecenie 1

Wysłuchaj nagrania o Kornelu Makuszyńskim. Zwróć uwagę, za co chwalono pisarza, a które elementy jego twórczości były poddawane krytyce i dlaczego.

Polecenie 2

Ułóż pytanie wielokrotnego wyboru dotyczące twórczości Kornela Makuszyńskiego i daj je do rozwiązania koledze lub koleżance.

Question: ...

a. ...

b. ...

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P1Bg5rs3h>

Smutny humorysta i krytycy

Sława i uwielbienie czytelników nie zawsze idą w parze z przychylnością krytyków literackich czy kolegów po fachu. Pogląd ten potwierdzają historie takich pisarzy jak: Tadeusz Dołęga-Mostowicz, Helena Mniszkówna, Gabriela Zapolska czy Kornel Makuszyński. Lista zarzutów wobec twórczości autora *Panny z mokrą głową* była zawsze długa. Jeden z krytyków pisujących do „Wiadomości Literackich” oskarżał Makuszyńskiego o powierzchowność, tworzenie sztucznych postaci, nadużywanie bez powodu wielkich słów. Dowodził on, że:

„Mechanizm wywoływania wzruszenia u Makuszyńskiego obliczony jest na taki właśnie naskórkowy sposób reagowania – w jaki na przykład powstaje gwałtowna serdeczność ludzi pijanych”.

[Mariusz Urbanek, *Makuszyński. O jednym takim, któremu ukradziono słońce*, Wołowiec 2017, s. 27.]

Makuszyński, człowiek pogodny i stroniący od konfliktów, spokojnie odpowiadał na te zarzuty w *Awanturze o Basię*:

„Serce ludzkie takie jest dziwne, że więcej wierzy jasnemu urojeniu niż mętnej, czarnej rzeczywistości; więc moi drodzy ludzie z książek, korzystając z tego przywileju, szerzą wieści o istnieniu dobra i o potrzebie miłosierdzia”.

[Mariusz Urbanek, *Makuszyński. O jednym takim, któremu ukradziono słońce*, Wołowiec 2017, s. 166.]

Współpracujący z wieloma poczytnymi gazetami Kornel Makuszyński długo był przede wszystkim felietonistą. Humor, dowcip, cięty język w połączeniu z błyskotliwością autora nadawały jego tekstom niepowtarzalny charakter. Podobną siłą pióra odznaczyli się Julian Tuwim, Jan Lechoń czy Antoni Słonimski określany przez wielu mianem „heretyka na ambonie”. W jednym ze swoich felietonów Makuszyński opowiadał o niedawnym pobycie w Zakopanem:

„Po lewej stronie Giewont, po prawej Gubałówka, a w środku deszcz. (...) jadąc na kurację pod Gubałówkę, najlepiej zabrać ze sobą wszystko: jedzenie, pościel, papierosy, dorożkę, a jeszcze lepiej cały dom i wszelkie potrzebne do życia drobiazgi. (...) Rycerz Giewont przed ułożeniem się na wiekowy sen załatwił pewną ludzką potrzebę i z tego powstało Zakopane”.

[Mariusz Urbanek, *Makuszyński. O jednym takim, któremu ukradziono słońce*, Wołowiec 2017, s. 124-125.]

Jedni byli rozbawieni, inni (przede wszystkim górale) nie mogli zapomnieć tego tekstu pisarzowi, który tak celnie wypunktował ówczesne niedostatki Podhala. Obwiniano go nawet za brak gości pod Giewontem.

Kiedy Kornel Makuszyński zdecydował się pisać dla młodych czytelników, jego książki także zalała fala krytyki. Po wydaniu *Przygód Koziołka Matołka* Wanda Borudzka, redaktorka pisma dla dzieci „Płomyczek” stwierdziła:

„Są to przygody nie tylko Matołka, ale przede wszystkim dla matołków”.

[Mariusz Urbanek, *Makuszyński. O jednym takim, któremu ukradziono słońce*, Wołowiec 2017, s. 181.]

Na nic jednak zdała się krytyka – dzieci pokochały głupiutkiego koziołka, książkę wznawiano kilkakrotnie. Zawsze rozchodził się cały nakład.

Reakcje najmłodszych czytelników na twórczość Makuszyńskiego pokazują, jak ogromne było zapotrzebowanie na tego typu literaturę w międzywojennej Polsce. Pochodzące często jeszcze z XIX wieku, rażące swoim dydaktyzmem opowiadania dla dzieci i młodzieży nie były przystosowane do szybko zmieniającego się świata oraz nowych doświadczeń młodych czytelników. Makuszyński doskonale to rozumiał. Regularnie odwiedzał miejskie czytelnie, aby sprawdzić, co czytają młodzi, kupował książki innych, w tym zagranicznych autorów, żeby wiedzieć, co jest modne, ciekawe i inspirujące. Bardzo nowocześnie podchodził do swojej twórczości, badając rynek odbiorców.

W roku 1933 została wydana *Panna z mokrą głową*. Bohaterką powieści jest kilkunastoletnia Irenka Borowska, mająca niewiele wspólnego z dobrze ułożonymi panienkami w koronkowych sukienkach. Irena jeździ konno, nosi spodnie, w każdej sprawie ma swoje zdanie, a kiedy trzeba, rusza w podróż przez całą Polskę, aby uzyskać pomoc dla rodziny. Można rzec, że to polska Pippi Langstrump, choć Astrid Lindgren wymyśliła swoją bohaterkę dopiero kilkanaście lat później! Makuszyński, pisząc *Pannę z mokrą głową*, odpowiedział na potrzebę stworzenia tak zwanej dziewczynskiej powieści, której bohaterka nie jest nudna i szablonowa. Ganił wcześniej przez krytyków za oderwanie od rzeczywistości, tym razem uwzględnił w fabule skutki prawdziwego światowego kryzysu, który doprowadził do pląty majątek rodziców Borowskiej.

Jedną z najbardziej znanych powieści Makuszyńskiego jest *Szatan z siódmej klasy* – opowieść o przygodach nastoletniego detektywa Adama Cisowskiego do dziś czytana przez uczniów szkół podstawowych. Uwagę krytyków zwrócił wyidealizowany obraz szkoły, daleko odbiegający od rzeczywistości międzywojnia, chwalono jednak kreację głównego bohatera i wątek kryminalny rozbudzający wyobraźnię młodych czytelników.

Makuszyński napisał też kilkadziesiąt innych książek, które dziś pamiętają już tylko jego najzagorzalsi fani. Odwoływał się w nich do mitów, polskich legend, tradycji. *Skrzydlaty chłopiec*, *Uśmiech Lwowa* czy *Wielka brama* to powieści, w których pisarz podsumowuje osiągnięcia Polski po kilkunastu latach od odzyskania niepodległości.

Niezależnie od tego, co twierdziła krytyka, Makuszyński był nie tylko znany, ale także doceniany. W 1937 roku został członkiem Polskiej Akademii Literatury. Popularność i ciągłe zamówienia na nowe utwory dały Makuszyńskiemu wolność także w sensie materialnym. Doświadczony wcześniej biedą, niedojadający w okresie nastoletnim pisarz bardzo cenił wygodę i uroki dostatniego życia. Jego przyjaciele literaci stworzyli nawet zabawny wierszyk:

„Bo u Kornela

W duszy niedziela,

W szafie brylanty i stroje.

Żyje bez burz

W Alei Róż

I pisze powiastki swoje.

Serce jak воск,

Czoło bez trosk

I uśmiech przedziwnie słodki –

Biedny Corneille

Jest co najmniej

Ofiarą zazdrosnej plotki!

[Mariusz Urbanek, *Makuszyński. O jednym takim, któremu ukradziono słońce*,
Wołowiec 2017, s. 175.]

Sytuacja zmieniła się po zakończeniu II wojny światowej. Makuszyński wraz z żoną zamieszkali w willi Opolanka w Zakopanem. Ich warszawskie mieszkanie zostało rozparcelowane między przypadkowych lokatorów. Chory na cukrzycę pisarz został właściwie bez środków do życia. Międzywojenna krytyka okazała się błahostką w porównaniu z tym, co pisano o jego książkach po przejęciu władzy przez komunistów. Uznano go za „pisarza szkodliwego”.

[Mariusz Urbanek, *Makuszyński. O jednym takim, któremu ukradziono słońce*,
Wołowiec 2017, s. 244.]

Jeden z jego przyjaciół napisał: „słońce w jego herbie powoli gasło”.

[Mariusz Urbanek, *Makuszyński. O jednym takim, któremu ukradziono słońce*,
Wołowiec 2017, s. 230.]

Zarzucano mu promowanie burżuazyjnego stylu życia, uwielbienie dla przedwojennej, mieszczańskiej kultury. Sam Makuszyński nie godził się na dokonywanie zmian w swoich książkach, wołał w ogóle nie wydawać niż wydawać pod dyktando władz

komunistycznych. Tracił humor, coraz częściej narzekał, nie mógł sobie poradzić z ponurą codziennością. Do końca życia wyznawał jednak zasadę:

„Uśmiechnij się do bliźniego, a bliźni nie tylko zdejmie płaszcz, ale serce wyjmie z piersi i ofiaruje ci je na dłoni”.

[Mariusz Urbanek, Makuszyński. *O jednym takim, któremu ukradziono słońce*, Wołowiec 2017, s. 138.]

Nie doczekał już momentu, w którym młodzi ludzie znów sięgnęli po jego twórczość. Dziś książki Makuszyńskiego zaliczane są do klasyki literatury młodzieżowej. Po upływie ponad siedemdziesięciu lat nie można odmówić im dynamiki, oryginalności i uroku, które stanowią kwintesencję pisarstwa Kornela Makuszyńskiego.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:   

Ćwiczenie 1



Wybierz spośród podanych te cechy pisarstwa Kornela Makuszyńskiego, które charakteryzowały jego utwory skierowane do młodych czytelników:

- ☐ konstrukcja świata przedstawionego oparta na grotesce
- ☐ infantylny język
- ☐ atrakcyjna, często zaprawiona elementami sensacji fabuła
- ☐ umiejętność łączenia powagi z humorem
- ☐ wiara w ludzką dobroć, współczucie dla pokrzywdzonych
- ☐ przekonanie o tym, że światem rządzą wartości materialne
- ☐ gawędziarska swada
- ☐ dydaktyzm



Przeczytaj fragmenty wypowiedzi Kornela Makuszyńskiego, następnie wyjaśnij, jaką funkcję w edukacji dziecka pełnią, zdaniem pisarza, lektury. Nie cytuj.

“ Książka naucza serce dobroci i miłości, naucza świętości, cierpienia i pogody bólu. Dom, w którym jest książka, jest przybytkiem słońca, a dom, w którym jej nie ma – to czarny kryminał.

Cytat za: cyt. za Stanisław Stochel, *Książ jestem niesyty*, Kraków 1986, s. 69. Cytat za: cyt. za Stanisław Stochel, *Książ jestem niesyty*, Kraków 1986, s. 70.

“ Książka to mędrzec łagodny i pełen słodczy, który puste życie napełnia światłem, a puste serca wzruszeniem; miłości dodaje skrzydeł, a trudowi ujmuje ciężaru; w martwość domu wprowadza życie, a życiu nadaje sens.

Cytat za: cyt. za Stanisław Stochel, *Książ jestem niesyty*, Kraków 1986, s. 70.

“ Gdy dziecku dajesz książkę, zbroisz jego serce, a duszy jak ptakowi światło przynosisz skrzydła.

Cytat za: cyt. za Stanisław Stochel, *Książ jestem niesyty*, Kraków 1986, s. 69.



Zapoznaj się z fragmentem powieści Kornela Makuszyńskiego pt. *Panna z mokrą głową*. Przyporządkuj każdemu cytatomu znajdującemu się w tabeli odpowiednią cechę charakteryzującą styl pisarstwa Makuszyńskiego.

((Kornel Makuszyński

Panna z mokrą głową

Kiedy umarł zacny ksiądz, Irenka czuła się tak jak spartański wojownik, co postradał tarczę i nie ma czym załonić się przed chmurą barbarzyńskich pocisków. Wyteżyła przeto baczną czujność jak drapieżca, co uszy nastawia pod wiatr, gotowa do zapamiętałej walki o swoją wolność, o której myślała, że ją można już było snadnie sprzedać na publicznym przetargu. Biały dom, na sześciu wsparty kolumnach, począł buntować się jak małe państwo przeciw tyranowi, który spędzał sen z jego powiek. Najpierw nieśmiało, potem coraz wyraźniejsze słychać było głosy, jak podziemne pomruki, że „dziewczyna z kretelem zwariowała”, że „cygańskie dzieci lepiej są wychowane”, że „między tą dziewczyną a diabłem nie ma zbyt „wielkiej różnicy” i że „kto nie słucha starszych, ten posłucha psiej skóry”. Poetycka ta metafora oznacza bardzo złożony środek na poskromienie małej wietrznicy: bierze się psa, oczywiście pozbawionego przedtem żywota, ściąga się z niego skórę, kraje się ją w cienkie paski jak makaron, wiąże się je w jeden pęk, przytwierdza do rzeczy tak niewinnie niewinnej jak sarnia nóżka i tym aparatem łoi się skórę, w której jak w skórzanym worku mieszka duch przekory. W białym domu niewielu było zwolenników tej metody, łączącej w sobie psa i sarnę, wiedzano bowiem powszechnie, że gdyby ją zastosowano wobec Irenki, Irenka albo rzuciłaby się z dachu, albo skoczyłaby do wody, ale nie przeżyłaby hańby. Wiedziała ona zresztą wybornie, że w tej groźbie jest więcej łoskotu słów niż poważnych zamiarów. Pomimo jej szaleństw kochano ją gorąco, bo diabełka tego musiało się kochać. Prawda, że rządziła domem, lecz rządziła sprawiedliwie. Nie skłamała nigdy i jeśli

trzeba było dobrze komuś uczynić, byłaby bez namysłu skoczyła w ogień. Dlatego ludek, przy białym domu żyjący, uwielbiał ją. Stary woźnica opowiadał z rozrzewnieniem, że czarna panienka zawsze pomaga mu chwytać konie i że wlaża po pas w bagienko na polnej drodze, aby uporządkować splątana uprzęż; biedna kobiecina, wśród najgorętszych i najbardziej skutecznych błogosławieństw, opowiadała, jak ta cudowna panienka wyratowała jej berbecia, który z wysokiego nasypu wpadł do rzeki jak kamień; kucharce nikt tak nie wytłumaczył zawitych snów jak to najmędrze dziecko, a kiedy śniła się jej szafa, w której zamiast kożucha wisiał żywy baran i czytał książkę, jedna Irenka umiała wyjaśnić, że syn kucharki przyjedzie na święta ze szkół, co się nieomylnie stało i o czym wszyscy z góry wiedzieli, a jednak nikt na to nie wpadł; dziesięcioro ludzi opowiadało o tej dziewczynie, bo każdemu uczyniła coś dobrego. A Żyd, mleko kupujący, nic już nie mówił, tylko cmokał, z wielkiego zachwyty przymknąwszy oczy. Wszystkie te historie nie czyniły jednakże zbyt wielkiego wrażenia w białym domu. Tam żądano, „aby panienka dobrze wychowana wchodziła do domu przez drzwi, nie przez okno, nie wjeżdżała konno po schodach, a co najważniejsze, aby gościom nie mówiła prawdy w oczy, jak to uczyniła z panią Targową, która miała prawie siedemdziesiąt lat i malowała sobie brwi i rzęsy, bo chciała szósty raz wyjść za mąż. Do jej pokoju przyszła Irenka i zamalowała zwierciadło wapnem.

– Po co to czynisz? – zapytała ją matka.

– Aby się ta pani nie przestraszyła, kiedy niespodzianie spojrzy w lustro!

– rzekła Irenka uprzejmie. Skutki tej uprzejmości skończyły się dla niej boleśnie.

Ojciec Irenki, pan Borowski, śmiał się ze wszystkich jej awantur. Był to dobry człowiek i tak zapracowany, że patrzył w tę dziewczynę jak w promyczek słońca, co do smutnego zabłąkał się domu.

„Dlatego ludek, przy białym domu żyjący, uwielbiał ją. Stary woźnica opowiadał z rozrzewnieniem, że czarna panienka zawsze pomaga mu chwytać konie i że wlała po pas w bagienko na polnej drodze, aby uporządkować splątaną uprząż; biedna kobiecina, wśród najgorętszych i najbardziej skutecznych błogostawieństw, opowiadała, jak ta cudowna panienka wyratowała jej berbecia, który z wysokiego nasypu wpadł do rzeki jak kamień (...).”

(Kornel Makuszyński, *Panna z mokrą głową*, Warszawa 2003, s. 69–71.)

swobodne łączenie wesołości ze wzniosłością

„Stary woźnica opowiadał z rozrzewnieniem, że czarna panienka zawsze pomaga mu chwytać konie i że wlała po pas w bagienko na polnej drodze, aby uporządkować splątaną uprząż; biedna kobiecina, wśród najgorętszych i najbardziej skutecznych błogostawieństw, opowiadała, jak ta cudowna panienka wyratowała jej berbecia, który z wysokiego nasypu wpadł do rzeki jak kamień; kucharcie nikt tak nie wytłumaczył zawiłych snów jak to najmędrze dziecko, a kiedy śniła się jej szafa, w której zamiast kożucha wisiał żywy baran i czytał książkę, jedna Irenka umiała wyjaśnić, że syn kucharki przyjedzie na święta ze szkół, co się nieomylnie stało i o czym wszyscy z góry wiedzieli, a jednak nikt na to nie wpadł; dziesięcioro ludzi opowiadało o tej dziewczynie, bo każdemu uczyniła coś dobrego”.

(Kornel Makuszyński, *Panna z mokrą głową*, Warszawa 2003, s. 69–71.)

obecność przysłów, powiedzeń, sentencji

„Kiedy umarł zacny ksiądz, Irenka czuła się tak jak spartański wojownik, co

postradał tarczę i nie ma czym zasłonić się przed chmurą barbarzyńskich pocisków. Wyteżyła przeto baczną czujność jak drapieżca, co uszy nastawia pod wiatr, gotowa do zapamiętałej walki o swoją wolność, o której myślała, że ją można już było snadnie sprzedać na publicznym przetargu. Biały dom, na sześciu wsparty kolumnach, począł buntować się jak małe państwo przeciw tyranowi, który spędzał sen z jego powiek”.

(Kornel Makuszyński, *Panna z mokrą głową*, Warszawa 2003, s. 69–71.)

gawędziarski styl

„Najpierw nieśmiało, potem coraz wyraźniejsze słychać było głosy, jak podziemne pomruki, że „dziewczyna z kretelem zwariowała”, że „cygańskie dzieci lepiej są wychowane”, że „między tą dziewczyną a diabłem nie ma zbyt „wielkiej różnicy” i że „kto nie słucha starszych, ten posłucha psiej skóry”.

(Kornel Makuszyński, *Panna z mokrą głową*, Warszawa 2003, s. 69–71.)

obecność spieszczień i zdrobnień

„Tam żądano, „aby panienka dobrze wychowana wchodziła do domu przez drzwi, nie przez okno, nie wjeżdżała konno po schodach, a co najważniejsze, aby gościom nie mówiła prawdy w oczy, jak to uczyniła z panią Targową, która miała prawie siedemdziesiąt lat i malowała sobie brwi i rzęsy, bo chciała szósty raz wyjść za mąż. Do jej pokoju przyszła Irenka i zamalowała zwierciadło wapnem.

– Po co to czynisz? – zapytała ją matka.
– Aby się ta pani nie przestraszyła, kiedy niespodzianie spojrzy w lustro! – rzekła Irenka uprzejmie”.

(Kornel Makuszyński, *Panna z mokrą głową*, Warszawa 2003, s. 69–71.)

komizm sytuacyjny

Ćwiczenie 4



Wyjaśnij, w jaki sposób skonstruował postać Irenki Kornel Makuszyński, biorąc pod uwagę cechy, którymi odznacza się ta bohaterka.

Ćwiczenie 5



Dokonaj analizy stylu pisarza, skupiając się na charakterystyce postaci. Poprzyj swoje wnioski odpowiednimi cytataми. Skorzystaj z tekstu z ćwiczenia 3.



Przyjrzyj się karykaturze przedstawiającej Kornela Makuszyńskiego. Następnie przeczytaj zamieszczone pod nią informacje. Wskaż trzy elementy, na które zwrócił uwagę autor rysunku oraz wyjaśnij, z jakimi cechami, upodobaniami czy osiągnięciami pisarza mogą być one związane.



Karykatura Kornela Makuszyńskiego autorstwa Kazimierza Sichulskiego (1910)

KAWAL. ORD. POLONIA RESTITUTA I ASTORIA RESTAURANTA – kawaler Orderu Polonia Restituta i Astoria Restauranta.

POLONIA RESTITUTA – Order Odrodzenia Polski, odznaczenie cywilne przyznawane szczególnie zasłużonym dla kultury, nauki, sportu, sztuki, gospodarki.

RESTAURACJA ASTORIA – w dwudziestoleciu międzywojennym jedna z najpopularniejszych warszawskich restauracji-kawiarni; spotykali się tam przedstawiciele świata kultury i sztuki.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Element przedstawiony na karykaturze	Odpowiadająca mu cecha/upodobanie, osiągnięcie Makuszyńskiego



Przeczytaj fragment rozprawy Agnieszki Drążek dotyczącej charakterystycznych cech twórczości Kornela Makuszyńskiego. Uzasadnij słuszność stwierdzeń autorki, odnosząc się do fragmentu „Panny z mokrą głową” Kornela Makuszyńskiego.

((Agnieszka Drążek

Wybrane powieści Kornela Makuszyńskiego dla młodzieży i ich czytelnictwo wśród młodzieży - próba monograficzna

Podobnie rzecz się ma z dydaktyzmem Makuszyńskiego, który zdecydowanie nie jest nachalny, a przeciwnie sprawia wrażenie jakby był wręcz niezamierzony lub stanowił rodzaj „skutku ubocznego”. Pisarz nie jest moralistą, a prezentuje jedynie w sposób arcyzabawny, swoją niezachwianą wiarę w naturalną dobroć człowieka. Każda powieść zdaje się wołać: Pamiętajcie baszybuzuki – nie ma ludzi złych, są tylko nieszczęśliwi, a każda miłość rodzi miłość, bo wszystko na tym świecie jest jej godne

Źródło: Agnieszka Drążek, *Wybrane powieści Kornela Makuszyńskiego dla młodzieży i ich czytelnictwo wśród młodzieży - próba monograficzna*, „Prace Naukowe. Filologia Polska. Historia i Teoria Literatury” 1998, nr 7, s. 52.

Ćwiczenie 8



Wskaż przykład współczesnego pisarza lub pisarki, którego twórczość dedykowana młodzieży pełni podobną funkcję jak utwory Kornela Makuszyńskiego. Uzasadnij swoją odpowiedź, formułując dwa argumenty.

Praca domowa

Wyobraź sobie, że wydawnictwo zajmujące się literaturą dla dzieci poprosiło cię o napisanie krótkiego tekstu im dedykowanego (150–200 słów). Stwórz swoją opowieść, wykorzystując najbardziej charakterystyczne cechy stylu Kornela Makuszyńskiego.

Dla nauczyciela

Autor: Sabina Świtała

Przedmiot: Język polski

Temat: Pisarz ze słońcem w herbie – o Kornelu Makuszyńskim

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

10. Budowanie systemu wartości na fundamencie prawdy, dobra i piękna oraz szacunku dla człowieka.

II. Kształcenie językowe.

5. Uwrażliwianie na piękno mowy ojczystej, wspomaganie rozwoju kultury językowej, doskonalenie umiejętności posługiwania się poprawną polszczyzną.

III. Tworzenie wypowiedzi.

4. Doskonalenie umiejętności retorycznych, w szczególności zasad tworzenia wypowiedzi spójnych, logicznych oraz stosowania kompozycji odpowiedniej dla danej formy gatunkowej.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;

6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

II. Kształcenie językowe.

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

6) rozpoznaje rodzaje stylizacji (archaizacja, dialektyzacja, kolokwializacja, stylizacja środowiskowa, biblijna, mitologiczna itp.) oraz określa ich funkcje w tekście;

7) rozpoznaje słownictwo o charakterze wartościującym; odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym, oficjalne od potocznego.

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Kształcenie językowe.

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

6) rozpoznaje i charakteryzuje styl indywidualny (dzieła literackiego, autora) oraz styl typowy (gatunku literackiego, prądu literackiego, epoki) i wykorzystuje tę wiedzę w interpretacji utworu literackiego;

7) określa rolę języka jako narzędzia wartościowania w tekstach literackich;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- omawia postać Kornela Makuszyńskiego i wymienia tytuły utworów pisarza;
- charakteryzuje styl pisarza;
- redaguje artykuł, w którym przedstawia postać Kornela Makuszyńskiego i cechy jego twórczości;

- buduje wypowiedź stylizowaną na tekst Makuszyńskiego.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- rozmowa kierowana.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu;
- duże arkusze papieru.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z twórczością Kornela Makuszyńskiego (najważniejsze fakty biograficzne oraz znajomość tytułów utworów pisarza).
2. Chętni uczniowie zapoznają się z audycjami Polskiego Radia o Kornelu Makuszyńskim. Możemy zaproponować uczniom konkretną audycję, np.
<https://www.polskieradio24.pl/39/156/Artykul/1347297,Kornel-Makuszynski-tworzyl-swiat-w-ktorym-chcialo-sie-mieszkac>
Uczniowie mogą również wybrać samodzielnie spośród propozycji
<https://www.polskieradio.pl/Kornel-Makuszynski/Tag107024>

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel prosi uczniów o podsumowanie pracy wykonanej przed lekcją. Chętne osoby omawiają postać Kornela Makuszyńskiego, podają również tytuły jego utworów.
2. Podanie celu i tematu zajęć.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z multimedium.** Uczniowie odsłuchują audiobook, następnie wypisują cechy pisarza oraz określenia dotyczące jego twórczości.

pisarz:

- pogodny,
- stroniący do konfliktów,
- felietonista współpracujący z wieloma czasopismami,
- autor poczytnych powieści dla dzieci i młodzieży,
- członek Polskiej Akademii Literatury,
- po wojnie krytykowany za promowanie burżuazyjnego stylu życia, zapomniany, pisał już tylko felietony.

twórczość:

- humor,
- dowcip,
- cięty język,
- błyskotliwość,
- odwołania do mitów, polskich legend, tradycji,
- rozpoznawalność,
- oryginalność stylu.

2. Uczniowie, którzy odsłuchali audycje Polskiego Radia o Kornelu Makuszyńskim uzupełniają informacje, skupiając się na charakterystyce stylu pisarza. W formie mapy myśli wypisują cechy, uzupełniając schemat stosownym cytataми: - indywidualny gawędziarski styl nasycony cytataми i odwołaniami do klasyków;

- dar swobodnego łączenia wesołości ze wzniosłością;
- kontaminacja humoru, wzruszenia i grozy;
- komizm słowny i sytuacyjny;
- stosowanie kontrastu w ukazaniu stereotypowych cech bohaterów;
- stosowanie przysłów, sentencji, powiedzeń;
- stosowanie spieszczeń i zdrobnień;
- stosowanie archaizmów.

3. Nauczyciel dzieli klasę na grupy, które pracują z fragmentem „Panny z mokrą głową”. Analizują styl, wskazują środki stylistyczne, które pisarz wykorzystuje, charakteryzując bohaterkę. Wykonują ćwiczenia 3, 4.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z karykaturą z ćwiczenia 6 z sekcji „Sprawdź się” i wykonanie zadania. Następnie zadaje uczniom pytanie podsumowujące:
 - Jaki portret pisarza wyłania się z dzisiejszej lekcji?

Praca domowa:

1. Napisz artykuł do gazetki szkolnej, w którym przedstawisz postać Kornela Makuszyńskiego i cechy jego twórczości.
2. Wyobraź sobie, że wydawnictwo zajmujące się literaturą dla dzieci poprosiło cię o napisanie krótkiego tekstu im dedykowanego (150–200 słów). Stwórz swoją opowieść, wykorzystując najbardziej charakterystyczne cechy stylu Kornela Makuszyńskiego.

Materiały pomocnicze:

- Dorota Piasecka, *Proza Kornela Makuszyńskiego dla młodego odbiorcy. Zarys problematyki*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1984.
- Mariusz Urbanek, *Makuszyński. O jednym takim, któremu ukradziono słońce*, Wołowiec, 2017.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimediami z sekcji „Audiobook”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.
- Nauczyciel może wykorzystać multimedia w fazie wprowadzającej.